

De wilde peen

Wanneer je de bermen afspeurt, valt hij meteen op, de wilde peen. Ja, ik weet het, er staat nog veel meer moois, maar voor nu richt ik me even op de wilde peen. Wilde peen is de voorloper van de oranje wortel, zoals we die nu kennen. Van oorsprong komt dit plantje, wat 30 tot 90 centimeter hoog wordt, voor in Europa en Azië. Echt over het hoofd zien kan je hem dus niet. De wilde peen heeft een witte, dunne, eetbare wortel met wat zijsprietjes. Als je eraan krabt, komt er een onmiskenbare peengeur vrij. De plant behoort tot de familie van schermbloemigen, zoals fluitenkruid en berenklauw. De bloem is hartstikke mooi en zou net zo goed een sierbloem kunnen zijn. Wilde peen is een in het wild groeiende plant die twee jaar oud wordt. Daarna

verspreidt hij zich via zaadvorming makkelijk in het rond.

De witte bloempjes staan in een scherm met de vorm van een omgekeerde paraplu, een mooie landingsplaats voor vliegen, bijen en zweefvliegen. Peen bevat nectar en stuifmeel en is aantrekkelijk voor veel insectensoorten; ook die met een korte tong omdat de nectar gemakkelijk te bereiken is. Ze wordt bezocht door wilde bijen (groefbijen,

maskerbijen, zandbijen), hommels, vlinders, zweefvliegen en kevers. Dus lekkers voor iedereen. Peen is een waardplant voor de koninginnenpage en het groot koolwitje, alsook voor verschillende soorten uilen en motten.

De meeste bloemschermen hebben in het hart een donkerpaars, -rood, bijna zwart bloemetje zitten. Deze kleur dankt het bloempje aan anthocyaan. Je vindt dat natuurlijke pigment ook in onder andere blauwe bes en framboos. Van een afstand lijkt het net alsof er een vliegje op zit en misschien is het ook wel 'bedoeld' om insecten te lokken. Net als bij zevenblad heeft men ook bij wilde peen waargenomen, dat in de jongere schermen de buitenste schermpjes tweeslachtige bloemen hebben, terwijl de bloemen van de binnenste schermpjes mannelijk zijn. Ook zijn de buitenste bloemen wel vrouwelijk.

Tegen de avond of bij regenachtig weer doet de plant een dutje: de bloem sluit zich bolvormig (het is dan net een vogelnestje) en gaat wat hangen. (Als de plant is

uitgebloeid gebeurt trouwens hetzelfde.) De volgende ochtend spreidt de bloem zich opnieuw. Het is een tweejarige plant die in het tweede jaar de opgeslagen voedingsstoffen uit de wortel gebruikt voor verdere groei. Wanneer het 'vogelnestje' zich openvouwt, wordt het donkere bloemetje in het midden weer zichtbaar. De zaadjes worden uiteindelijk verspreid door de wind, maar doordat de zaden zijn voorzien van weerhaakjes, vindt verspreiding ook gemakkelijk door dieren plaats.

Deze wilde peen is inheems, er zijn fossiele resten gevonden van 2000 jaar v. Chr, maar het is, gezien de lage aantal calorieën, lang niet zeker of deze planten destijds zijn gegeten. Onze oranje wortel komt niet rechtstreeks uit de wilde peen, maar is een ondersoort uit de hooglanden van Iran. Die Iranese wilde peen zag er zo'n beetje hetzelfde uit, maar de boeren daar selecteerden al op kleur en smaak. Zo ontstonden er ook diep paarse wortels, maar die waren sterk vertakt, konden niet goed tegen opslag en gaven kleur af. Al met al geen groot succes. Er ontstond ook een tweede vorm, die niet vertakt was en zijn weg vond in de westerse wereld, deze penen waren geel, oranje, rood en soms wit. De Grieken en de Romeinen namen deze weer mee naar Europa.

De Romeinen gebruikten de wilde peen overigens ook als medicinale plant en ook

als anticonceptiemiddel. Met het oestrogeen uit de zaden van de wilde peen konden Romeinse vrouwen zelf hun eisprong reguleren. Er zijn anticonceptiepillen gevonden op basis van wilde peen in een Romeins schip dat 130 jaar v. Chr. is vergaan. Slimme meisjes, die Romeinen!

En die oranje wortels van ons hebben niks te maken met ons koningshuis. De oranje kleur is het gevolg van een mutatie die ervoor zorgt dat carotenen (die de oranje kleur veroorzaken) zich ophopen in de wortel. Die mutatie vond ergens in de 16de eeuw plaats in België. Deze Belgische wortel viel erg in de smaak bij

de Hollanders, die zich dus op kweek en distributie toelegden.

Al die feitjes bij elkaar maakt deze plant toch wel erg boeiend. Nu dacht ik: dan zal de uitdrukking 'peentjes zweten' ook wel met onze wortel te maken hebben. Nee, dus. Zeker ben ik er niet van, maar het gaat over heel veel zweten, wel een halve liter. Peentjes valt te herleiden aan de vroegere inhoudsmaat van een halve liter, de zogenoemde pintjes. Misschien veranderde pintjes zweten in peentjes zweten toen de pint als maat ongebruikelijk werd. De rode gelaatskleur, van iemand die het heel warm heeft, deed dan misschien denken aan een (oranje) peen. En zo zijn we weer terug bij af.

Ria Smits

Met dank aan Adriëtte van der Wijst voor de foto's.